

LBRIS

We know
books

Nicoleta Milea

**DEVORATOAREA
DE CĂRȚI**

– critică –

Ediție îngrijită și prefață:
HORIA GÂRBEA

Editura
NEUMA
2023

CUPRINS

Prefață	5
Adăpostul cuvintelor	7
Adorații și alte depărtări	12
Amurgul curcubeielor de ceară	17
Anima mundi	21
Anotimpuri impare	25
Atelierul de tâmplărie	30
Caligrafia destinului	37
Călătoria în petalele trandafirului	42
Când albastra noapte	47
Cât încă e ziuă	52
Comisarul și cei șapte pitici	56
Copac în cetate	61
Copilul de apă	69
Crime la Elsinore	74
Duhul oceanelor reci	77
Eminescu, jurnalistul cultural complet	82
Evanescență	87
Flori, fete, fițe sau băieți	91
Ierni de hârtie	95
Incredibila poveste a Ioanei Brătianu	99
Inelul cărților	102
Istории cu Vlad Țepeș	106
La cules de flori și oase	111
La pas cu absolutul	116

Laureat al norilor	120
Lecturaria	128
Literatură de ieri, literatură de azi	132
Lotca lui Iov	142
Lumea viselor	146
Mandarinul Valah Petre Pandrea	151
Marin Preda. Repere biobibliografice	155
Memoriile memorabililor	165
Mesteceni și rafturi	175
Mierea sălbatică	180
Minunata viață a personajelor	185
Neasemuita PSALTIRE a dezdurerării	190
Orașul. Amintire și uitare	195
O sută una de poezii (Fl. Burtan)	203
O sută una de poezii (Șt. Mitroi)	209
O viață printre cărți. Andrei Moldovan – 70	217
Pe malurile Acheronului	222
Poeme canibale	227
Pofta-n cui și alte pohte	232
Povestea bărbatului care a visat foarte mult	237
Povestiri de pe malul celălalt	242
Povestiri despre oameni obișnuiți	247
Prin grădinile verzi ale inimii	255
Puterea secretă a cărților	259
Răni călătoare	266
Sedus de poezie	271
Scriitori din Bistrița-Năsăud. Dicționar critic	276
Spintecătorul cărții	282
Taina în care locuiesc	292
Te visează bufnița albă	297
Tinereți înstrăinate	302

IBDIS

We know
books

Un corp de iluzii	306
Urme de sfinți	311
Verde traversând amiaza	315
Viața ca un meteorit de seară	319
Vremea lui floppy disk	322
Vremea Moroiului	327
Notă biobibliografică	331

Fragment dintr-o panoramă critică

Nicoleta Milea este în primul rând poetă. Condiția de „devoratoare de cărți” este oarecum consubstanțială condiției de autoare de poezie pentru că - invers de cum cred unii - poetul trebuie mai întâi să citească. Numai lecturile variate, care nu pot exclude poezia contemporanilor, pot să rodească - atunci când există har - sub forma poeziei proprii.

Dar Nicoleta Milea, profesoară cu experiență și doctor în litere, nu se limitează să devoreze volume de literatură, ci reflectează temeinic asupra lor și scrie despre ele constant și nu într-o singură publicație, deși câmpul său de acțiune este, în ultimii șapte ani, revista Neuma, din paginile căreia nu a lipsit la niciun număr. Sunt sigur că și această aplecare de cititor specializat, urmată de exprimarea opiniilor cu argumente cât mai adecvate, este benefică pentru propria literatură. Realizând un exercițiu pentru sine, o gimnastică intelectuală neîntreruptă, poeta realizează, simultan, o activitate benefică atât celor la care se referă și care au șansa de a fi puși în valoare, cât și cititorilor care ajung să-i cunoască printr-o grilă de lectură serioasă, documentată și lucidă.

Autoarea este o „devoratoare” de volume însă, după lectură, trecerea la critică se face selectiv, ea preferând, firesc, să se ocupe de acele cărți care, odată devorate, se

dovedesc și semnificative. Nu mai puțin, Nicoleta Milea se arată fidelă ariei de geografie literară în care s-a format, astfel că unele cronici se referă la autori semnificativi din Sudul țării : Florea Burtan, Stan V. Cristea, Ștefan Mitroi, Theodor Răpan. Totuși, atenția ei este distributivă, și apar în sumarul acestei culegeri de cronici și autori din alte arii, precum ardelenii Andrea H. Hedeș, Maria Pal, Constantin Cubleşan, Ion Cristofor, regretatul Andrei Moldovan.

Într-un cuprins plin de varietate stilistică și de genuri - Nicoleta Milea se ocupă de cărți de poezie, proză, critică și istorie literară, folclor - elementul definitoriu și constanta abordării critice este valoarea. Autoarea nu este dintre acei critici care se referă la sine și la opera proprie, nici nu face paradă de stil, ci se supune obiectului cercetat pe care ține să-l pună în valoare prin prezentarea în detaliu mai ales a calităților acestuia. Rezultă astfel un volum solid, cu repere sigure, un fragment dintr-o panoramă critică a literaturii contemporane ce trebuie abordat cu atenție și se lasă descoperit cu bucurie.

Horia Gârbea

Adăpostul cuvintelor

Preocuparea pentru problematica filosofică a condiției umane, a creatorului și a creației, aflate sub semnul existenței, în care timpul, cuvântul, visul, viața, moartea, golul, tăcerea, iubirea, devin subiecte de meditație, fac din cartea lui Codruț Radi „Adăpostul cuvintelor” (Editura Neuma 2022) o tulburătoare și cutezantă întâlnire a cititorului cu poezia.

Codruț Radi și-a clădit o lume a lui, ce se oglindește în felul său aparte de a scrie și de a picta, căci lumea lui adâncă, nepătrunsă de mulți, este o „sincronizare” a literaturii cu pictura, consolatoare și fraternă: „N-am luminii/ ochi destul/ să-i despici/ fâșii-n culori/ soarelui din nou/ credul, spărtură de raze-n zori// N-am ecou/ pe cât recul/ vocilor de-așa/ prinsori/ când un clopot/ nesătul/ vaită dintre muritori,// Că-s aproapele ce nu-l/ mai ții-n viață uneori” (*Dovezi*).

Poemele reprezintă o explozie a spiritului, integrându-se crescendo sau descrescendo, motivat și armonios, în unitatea volumului, având și autonomie, căci fiecare poem are concentrarea, durata, gradația și culminația, cuvenite. Finalul se realizează proporțional și echilibrat: „Ne văzutele-n rest/ amintiri/ sunt la fel petrecute/ nimeni, nu mai clinește/ tăcerii/ cuvântul supus/ înainte de-a fi” (*Retrăind*).

Relația esențială dintre poet și cuvânt este o motivare strânsă, produs al rațiunii creatoare, ce-i asigură originalitatea. Cine nu-și amintește clasicizata căutare eminesciană:

„...cuvântul/ Ce exprimă adevărul...” sau interogația blagiană: „unde și când găsi-voi singurul cuvânt/ în cercul nopții să te-ncânt?”

Codruț Radi, prin fine subtilități, realizează esențializarea exprimării, evidențiază puterea sugestivă a cuvântului și ajunge la înțelegerea faptului că lumea trebuie neîncetat re-creată. Astfel, ne sugerează că poezia se oglindește pe sine în sine. Ochiul transcendent al poetului, atotvăzător, se proiectează într-o ordine aleasă de el: „Ochii-mi scapără când scriu/ lumina de sub cuvinte/ ce se stinge/ și mă minte/ candelă că pot să-i fiu” (*Pribegie*).

Viziune reflectată în poeme de perspectivă, cu multiple focare ale pictorului și de cuvinte, din unghiuri diferite ale stării de vedere al Ochiului, poemele fascinează. Imagine pură în lumea văzutei, ele, poemele, au o rezonanță afectivă deosebită: „Am dat cerul la o parte/ să văd ce mai e prin lume/ câtă viață-i fără nume/ și cu mine nu se-mparte.// Timpului când stau deoparte/ ochi închis în gând anume/ zilele să se consume/ prin cuvinte într-o carte...” (*Nicăieri*).

Poetul decupează parcă țării din propria-i existență, reușind să păstreze, astfel, clipa captivului prezent și să o prelungească în eternitate, trăind abisul dintre ideal și real: „Trec la fel necunoscut/ absent/ nu mă vezi/ ținând în brațe luna/ reazem firavului/ prezent/ ce viclean se răsuțește-ntruna” (*Povara sinelui*).

Planul aproapei și planul departelui, planul realului și planul imaginarului, varietatea și complexitatea de perspective și tonalități -, apanajul construcției - sugerează un întreg proces de creație artistică, generat de puternice contradicții interioare. Ceva din ființa poetului

trece în fiecare poem, îl face să sperie într-o prefacere a eului, dar, paradoxal, o altă realitate i se deschide-n față: „S-a-nstrăinat realul/ pentru mine/ prezentul n-are parte de cuvinte/ răspunsului oprit să ne dezbine/ ca singur adevăr/ care ne minte” (*Pe viață*).

Alteori, poetul ne provoacă la căutarea în structura de adâncime a textului la o altfel de surprindere a *celălaltului*. Asocierile sunt frapante, concretul și abstractul fiind alăturate ca piesele unui puzzle, pentru a realiza un întreg de semnificații estetice: „Câte vieți/ mi se mai iartă/ începute pe pământ/ gândurile-n ce cuvânt/ sau răspântia deșartă (...) Câte predic/ despre soartă/ curmeziș/ să mă avânt/ rob în trupul neînfrânt/ timpului/ pe-o altă poartă” (*Iertare*).

Confesivă prin formă și conținut, poezia lui Codruț Radi justifică în bună parte coordonatele esențiale ale unui lirism ce cunoaște nuanțări și redefiniri. Din dramatismul luptei spiritului cu materia, el descoperă stăpânirea spiritului și ironia nimicului: „Timpul s-a scurtat cu anii mei/ nici reflexul nu mai e trupesc/ să renaști din umbră/ oricând vrei/ vieților ce-n jur te amăgesc, // Că rămas închis/ cu șapte chei/ eul nu-i la fel de bătrânesc/ cât pe-afară semenii pigmei/ printre țărături nu se potrivesc” (*Țărm îngust*).

Metafora omului singur printre semeni, preluată de la romantici, dar cultivată și de contemporani, este prezentă și în creația lui Codruț Radi, într-un registru imagistic propriu, impunând tonul virtualităților artistice ale cuvântului: „Și mă înteb/ deavalmei rătăcit/ cine din umbra ei/ mă urmărește/ când viața se întâmplă/ pe mutește/ să fiu însingurării nenumit” (*Interpuneri*).

Multiple sunt motivele de atracție ale poeziei, dar cel de cultivare al gustului estetic este fundamental. Poetul instaurează o nouă dimensiune a identității sale, marchează intrarea într-un tărâm al imprevizibilului, gradează și adâncește emoția lirică, este într-o eternă căutare a echivalenței de substanță privind nesupunerea sau acceptarea condiționată la un destin: „Greșesc părelnic/ cred în vers/ înăbușind de tot vorbirea/ ce nu-și mai vine-n rând/ cu firea/ răspunsului din minte șters,// Visez cum zeii-mi fură știrea/ ce-am terminat/ rimei de mers/ împrăștiind-o-n univers/ în oaza-i vitregă/ menirea,// Graiul prin care/ s-a desprins/ când tâlcu-și pierde/ stăpânirea/ precum cuvântul/ am pierdut/ într-un ecou fără revers” (*Malițiozitate*).

În sfera inspirației, viziunea transfiguratoare pune în valoare profunzimea și complexitatea trăirilor, ca reflex al unei idei suprasensibile. Poezia ca artă a cuvântului, i-a fost *dată* lui Codruț Radi ca un har, nu pur și simplu ca un mijloc de comunicare. El sporește rostul cuvântului cu virtuțile și încercările spiritului uman de a-și revela misterele existenței: „Mă irosesc pândind cuvinte/ ce tâlcului s-au sinucis/ rămân printre poeți proscris/ precum uitării dinainte” (*Menire*).

Ce poate fi mai fidel vederilor lui Radi, pentru care poetul este un descoperitor, dacă nu setea compensatoare de puritate transcendentă? Imaginația și ideea merg mână-n mână și surprind corelația dintre cunoaștere și iluminare, ca un mister inițiativ: „Nu mă-ntorc luminiindeajuns/ totdeauna-i timpul/ prea târziu/ să primesc trecutului răspuns/ pe-nțelesul/ celui ce mă știu (...) Frica de-ntunerice/ m-a străpuns/ vin de nicăieri/ dintr-un

pustiu/ cu pomada renunțării uns/ să mă sting prin scris/
focului viu”.

Cunoaștere și re-cunoaștere creatoare, aceasta este poezia lui Codruț Radi, un exemplu pentru evoluția vizibilă a liricii din recentul volum, *Adăpostul cuvintelor*, în care poetul se definește pe sine, cu o autentică forță de cuprindere ideatică și stilistică.

Adorații și alte depărtări

Poet, prozator, eseist, jurnalist, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala București - Poezie, în esență: cutezător în ceea ce are mai profund realitatea misterioasă a Cuvântului, Florea Burtan, mergând de la expansiunea trăirii la reculegerea în sine, stăpânește răul universal cu o imaginație vie, care se hrănește cu stări ce-i îngăduie să scoată la iveală aspecte ale ființei noastre, în raport cu lumea exterioară.

Tipărite sub egida unor edituri prestigioase, volumele de poezie ale lui Florea Burtan sunt rod al îmbelșugatelor stări lirice, înnobilate de blândete și așezate convingeri: *Flaut pe răni* (1979), *Valea plângerii* (1994), *Izgonirea din rai* (1996), *Înstrăinări* (2000), *Insomnii* (2002), *Triumful disperării* (2004), *Poeme de dor* (2005), *Obsesia labirintului* (2007), *Poeme de odinioară* (2008), *Partea mea de târziu* (2010), *Elegii din cătun* (2012), *Flaut pe răni. Cele mai frumoase elegii – antologie* (2014), *Tu ești demultul, mierea spulberată* (2015), *Tren printre zodii* (2017), *Tărâmul pierdut* (2019).

Recenta carte, *Adorații și alte depărtări*, Editura Tracus Arte, 2021, construită pe baza a două părți distincte: I. *Adorații*, II. *Alte depărtări*, este reflectarea cunoașterii sensitive și nostalgice după momente inițiatice rămase în lumina amintirii, având ca suprem izvor, probator, iubirea. Tema are adânci rădăcini, de o vârstă cu ale omului. Originală este poetica limbajului, cu toată bogăția for-

melor imaginației lingvistice, în cadrul unei estetici pe care o cultivă, o susține și o reflectă încă de la începuturile creației sale. În această lumină identificăm fidelitatea neîntreruptă față de un stil inconfundabil.

Această predispoziție ține, în primul rând, de harul poetic, dar și de structura generală careia îi aparține. Potențarea lirică bucură cititorul, ca orice revelație a spiritului, prin practica sa poetică interpretată fie calitativ, fie cantitativ. Titlurile poemelor și conținuturile, natura și structurile lor, chiar dacă își au o viață de sine stătătoare, ele depășesc limitele de timp și de spațiu, făcând legătura cu o componentă universală, pe baza originalității gradului de expresivitate. Cunoscător al conotațiilor cuvintelor ce deschid serii reprezentărilor lirice, creatorul procedează la selectarea unităților-simbol, nu doar ca simple motive ale poemelor: iubita, înger/i, mierea, flaute, noaptea, luna, stelele, rai, arderea, arșița, păsări, clipa, oglinda etc., reconstruindu-le, ele devin noi sintagme poetice, cu posibilități mult mai largi de comunicare.

Poemul, care deschide volumul și ne familiarizează cu elemente ale universului său, este o invocație particulară, adresată iubitei. Prin raportarea la un comportament în genere comun unei lumi normale, poetul își divulgă aderența la sensurile ei creatoare, dar și atributele spirituale: „Îndură-te și culcă-te alături,/ Dă-mi sânii orbitori să îi alint!/ La geam adie candido omături,/ Îngeri bălai sunt gata de colind”. Implicarea și sinceritatea rostirii dau atmosferei un aspect diafan, Ambianța lirică este sporită de vecinătatea imediată a „candidelor omături” și „a îngerilor bălai”, gata de colind. Poetul le dă cuvintelor „suflet”, hrănindu-le cu asemănarea în ceea ce are mai

profund realitatea misterioasă care pare să le depășească, dar pe care o trăiesc atât cât le permite condiția umană: „E-o ardere în noi ispititoare,/ E un adânc ocrotitor și pur,/ Neodihnite aripi vorbitoare/ Și legănări de raze împrejur.” Sensibil la provocările destinului, dar și atent la neliniști prevestitoare, percepe frumusețea ca pe o prelungire a propriei ființe inserată în fluxul universului: „Descoperi-voi cât ești de frumoasă,/ Precum și ieri, asemenea erai,/ Când te cerșeam și îți zideam o casă/ Din flautele șiroidind din rai.” Nu este o atitudine ce țin strict de psihologia umană, este o trăire lăuntrică deosebit de profundă și curajoasă, pentru a reînvia un mit: „Nu te sfii, înecă-ți în oglindă/ Întregul trup, înmiresmat și gol!/ Peste o clipă, va-nceta să ningă,/ Cete de îngeri ne vor da ocol...” (*Îndură-te*) Atribute vizuale și sonore sensibilizează și regenerează sintagme lirice, conferindu-le prospețimea necesară pentru a dobândi o distinctă densitate poetică.

Tonul și sensibilitatea contextului, izvorâte din înțelegerea estetică a vieții, dezvăluie trăiri existențiale definitorii ale condiției umane. Împrietenit cu propriile-i trăiri, privindu-le în față cu ochi blând și cald, cititorul îi recunoaște cu ușurință stilul, pentru că frumosul artistic nu are nevoie de nici un alt alibi.

Florea Burtan nu-și raportează proprietățile stilului niciunui alt model ideal. Atât de liber și de firesc, el își construiește un areal miraculos, pus sub semnul originalității, dând noi și noi valențe „adorărilor”, de la invocația inițială, până la nostalgice rememorări alegorice, în care amintiri personale, convertite în simboluri, trăiesc prin vraja poeziei într-un miraculos acord: „Mai ții minte?